

POST-APOKALİPTİK SÖYLEMDE; DEVLET, TOPLUM, İDEOLOJİLER VE KOMPLO TEORİLERİNİN KURGULANIŞI: METRO 2033-2034-2035

Hediye Şirin AK¹

Öz

Bu çalışmada, Post-apokaliptik edebiyat eserlerinde; devlet, toplum, ideolojiler ve komplo teorilerinin nasıl kurgulandığı incelenmektedir. Bu amaçla Rus yazar Dmitry Glukhovsky tarafından kurgulanmış olan Metro kitap serisi örneklem olarak ele alınmıştır. Küreselleşen dünyada geleceğe dair korku ve endişeler post-apokaliptik edebiyat aracılığı ile kendini göstermektedir. İlgili eserler politik açıdan incelendiğinde farklı farklı devlet, toplum ve politika tahayyülleri karşımıza çıkmaktadır. Bu konudaki genel kanı ise kıyamet sonrasında devlet ve ideolojilerin yok olacağı yönündedir. Oysa politika ve ideolojiler tarihin her evresinde oldukları gibi felaketler sonrasında da olmaya devam edeceklerdir. İnsan topluluklarının olduğu her yer politikanın alanıdır. İnsanlar ve insanlar arası ilişkiler doğası gereği politikayı ve ideolojileri doğuracaktır. Kurumların kurumu olan devlet ise, onu benimseyen insanlar için zorunlu bir hale gelmiştir. İnsanlar her zaman devletleşmeye yönelmektedirler. Metro serisinin incelenmesi sonrası varılan sonuç ise; Dmitry Glukhovsky'un post-apokaliptik dünyasında devlet, ideolojiler, inançlar ve komplo teorileri varlığını sürdürmektedir. Her bir kavram şartlara göre kendisini dönüştürerek, ortama adapte olmuştur. Kavramların önemi ve insanların hayatlarında oynadıkları rol de bu vesile ile daha da belirginleşmiştir. Sonuç olarak; insanlar var oldukça politika, ideolojiler, inançlar, devlet ve komplo teorileri de var olmaya devam edecektir.

Anahtar Kelimeler : Devlet, Toplum, İdeolojiler, Komplo Teorileri, Kıyamet ideolojisi

Jel Sınıflandırması : D73, D74

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hediyesirin@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5629-6432.

IN POST-APOCALYPTIC DISCOURSE; CONSTRUCTION OF STATE, SOCIETY, IDEOLOGIES AND CONSTRUCTION THEORIES: METRO 2033-2034-2035

Abstract

In this study, how the state, society, ideologies and conspiracy theories are constructed in the works of post-apocalyptic literature is examined. For this purpose, the Metro book series, which was fictionalized by the Russian author Dmitry Glukhovsky, was taken as a sample. Fears and worries about the future in the globalizing world are manifested through post-apocalyptic literature. When the related studies are examined from a political point of view, we come across different imaginations of state, society and politics. The general opinion on this issue is that the state and ideologies will disappear in the post-apocalyptic. However, politics and ideologies will continue to exist as they had been at every stage of history after disasters. Every place where there are human societies is the domain of politics. People and interpersonal relations will naturally give rise to politics and ideologies. The state, which is the institution of institutions, has become a necessity for the people who adopt it. People always tend towards statehood. The conclusion reached after the examination of the Metro series is the state, ideologies, beliefs and conspiracy theories continue to exist in Dmitry Glukhovsky's post-apocalyptic world. Each concept has adapted to the environment by transforming itself according to the conditions. The importance of concepts and the role they play in people's lives became more evident on this occasion. As a result; as long as people exist, politics, ideologies, beliefs, the state and conspiracy theories will continue to exist.

Keywords : State, Society, Ideologies, Conspiracy Theories, Apocalypse Ideology.

Jel Classification : D73, D74.

GİRİŞ

Dünya adı verilen ve insanların üzerinde yaşamını sürdürdükleri gezegenin yaklaşık yaşının 4,5 milyar yıl olduğu tahmin ediliyor. İnsan türünün dünya gezegeninde ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili çok sayıda tez mevcut bulunmaktadır. 200 bin ile 300 bin yıl arasında değişen tahminlere bakıldığında dünyanın yaşı ve insan yaşamının ortaya çıkışı arasında bulunan farkın muazzamlığını anlayabilmek mümkündür. Dünyanın tarihi ile karşılaştırıldığında insanın tarihi çok daha eskilere gitmemekle birlikte, insanın tarihinin çok büyük çalkantılara sahne olduğu düşünülmektedir. İnsanın tarihi benzer şekilde incelendiğinde; insanın kendini anlama, toplumu anlama, varlığını sorgulama, kendini gerçekleştirme gibi bireysel dönüşümlerinin yanı sıra bilim, sanat, ideoloji gibi kendini gerçekleştirme ile birlikte ortaya çıkan ve dünyanın dönüşümünü de sağlayan bir değişimin izlerini takip etmek mümkün olacaktır. İlkel insanlar çanak-çömlek olarak tabir ettiğimiz, bizim için küçük gibi görünen ama buldukları dönem için daha önemli ve aslında günümüzde teknoloji adını verdiğimiz ve inovasyon olarak değerlendirdiğimiz sürecin ilk adımlarını atmışlardır. Teknolojinin gelişimi, bugün gördüğümüz ve hatta içinde yaşadığımız çağa adını verecek düzeye gelişi ilk sorunun sorulmasının ya da ilk keşfin yapılmasının bir ürünü olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda insanı ve yaşadığı dünyayı bugünkü haline eviren sadece “bilimdir” imasını yapmak yerine toplumu ve kültürü dönüştüren politikanın, ideolojilerin, inançların ve savaşların da insan tarihi içinde var olduğunu iddia edebiliriz. Ama politikanın bir bilim olduğu gerçeğini yadsımadan, ideolojilerin düşünmekle elde edildiğini ve savaşların daha çok bilim ve teknoloji üretimini desteklediğini unutmadan bu çıkarımları yapabilmek mümkündür.

Dünya tarihini incelediğimizde insanların tarihi olmasının yanı sıra savaşların da tarihi olduğunu söyleyebiliriz. İki büyük dünya savaşını geçirmiş olan dünya, bu savaşların dışında birbirini takip eden, birbirinin neden ve sonucu olma potansiyelini taşıyan pek çok savaş görmüştür. Savaş kazanma umudu bilimle birleşmiş ve insanlar bilimi savaşlarda galip gelmek, düşmanlarının bir adım önüne geçmek için

geliştirmeye, daha çok teknoloji üretmeye odaklanmışlardır. Teknoloji ise dünyada yıkım, bozulma ve kirlenmeyi beraberinde getirerek insanlarda gelecek için bir korku oluşturmaya muktedir olmuştur. Teknoloji ve inovasyon hem insanlığın umudu hem de korkulu rüyası olarak geleceğe dair post-apokaliptik dünya teorilerinin oluşmasına yol açmıştır. 2. Dünya savaşı sırasında Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombası bütün söylediklerimizi destekler nitelikte hem bir teknoloji hem de insanlığın yok oluşuna neden olabilecek bir kıyamet alametidir. 1986 yılında Çernobil'de yaşanan, bugün hala etkilerini sürdüren ve bahsi geçen bölgeyi yaşanmaz hale getiren nükleer facia düşünüldüğünde teknoloji-kıyamet senaryolarının türemesine neden olan altyapının bir taşına daha ulaştığımızı söyleyebilmek mümkündür. Geçmişte yaşanan bu örnekler gelecekte teknolojinin daha fazla gelişmesinin kaçınılmaz sonucunun insanoğlunun dünyayı yaşanılmaz bir hale getirerek kendi elleri ile kendi yaşamına son vermesi olduğu yolundaki inanışlar her geçen gün daha da artmaktadır. Bu inanış ise kendisini edebiyat ve sanat yoluyla dışa vurarak komplo teorilerinin daha fazla sayıda insana ulaşmasına neden olmaktadır. 21. Yüzyılın edebi eserlerinde ve sinema filmlerinde post-apokaliptik dönemde geçen hikayeler, her geçen gün daha da artan bir ilgiye mazhar olurken bu ilgi daha da fazlasının üretilmesine neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Post-apokaliptik evren tahayyülleri gelecekte devletin, ideolojilerin ve inançların yok olup insanların sadece yaşamak için bir araya geleceği iddiasını içinde barındırmaktadır. İnsan bencilliğinden arınıp daha önce yok ettiği dünyayı düzeltmeye çalışacaktır. Dünyayı, bencilliği ve daha fazlasını istediği için yok eden insanın kendisidir. Bu nedenle bu iç hesaplaşmayla birlikte daha iyi bir dünya için medeniyetin sıfırlanması ve yeniden başlaması gerekmektedir. Yeniden en baştan başlayan dünyada ise ideolojilerin ve inançların yeri yoktur. Ya da en azından böyle bir savla başlayan anlatımların büyük çoğunluğunda aslında ne inançların ne ideolojilerin ne de öteki adı verilen düşmanların varlığının aslında kaybolmadığını hikayeler ilerledikçe fark ederiz. Sadece kurgulanış biçimleri değişmiştir. Ama hepsi yerli yerinde durmaktadır.

Bu çalışmada Rus yazar Dmitry Glukhovsky tarafından kurgulanmış post-apokaliptik bir evrende devletin izini sürerek, ideolojilerin nerede kurgulandığını, inançların nasıl şekil değiştirdiğini ve komplo teorilerinin insanları bir arada tutan bir araç olarak kullanılmasının her türlü ütöpik ya da dispotik anlatımda dahi neden var olduğunu açıklamaya çalıştık. Metro 2033 adlı kitap dünyayı sıfırdan başlattığımızda bile ideolojileri yok edemeyeceğimizi, inançların ve öteki düşüncesinin şekil değiştirse bile var olmaya devam edeceğinin bir anlatısı olarak karşımıza çıkıyor. Metro 2033, Metro 2034 ve Metro 2035 üçlemesi nitel açıdan metin çözümleme yöntemi ile incelenerek analiz edilecektir. Roman çözümlemeleri edebiyat alanında sıklıkla yapılsa da siyaset bilimi açısından bir romanın analizi nadir yapıldığından alanda güncel bir veri olması açısından bir boşluğu dolduracağı düşünülebilir.

I. METRO ÜÇLEMESİNİN KONUSU

Dmitry Glukhovsky tarafından 2005 yılında kaleme alınan ve Türkiye'de Eylül 2011 yılında Panama Yayıncılık tarafından yayınlanan Metro 2033 kitabını 2009'da Metro 2034 ve 2015'te Metro 2035 kitapları takip etmiştir. 2021 yılında ise Metro Triloji adı ile 3 cildi bir araya getiren bir baskı Panama Yayıncılık tarafından piyasaya sürülmüştür. Kitapla aynı konuya sahip olan Metro 2033 (2010), Metro Last Night (2013), Metro Exodus (2019), oyunları da piyasaya sürülmüştür. Ocak 2022 yılında ise aynı isimle çekilen filminin vizyona girmesi beklenmekteydi. Fakat pandemi nedeni ile çekimi ertelenen filmin, 2024 yılında gösterime gireceği düşünülüyor.

Metro 2033 adıyla basılmış olan ilk kitap adında da geçtiği üzere yakın bir tarihte 2033 yılında Rusya/Moskava'da (Moskava metrosunda) geçiyor. Metro serisi, post-apokaliptik olarak tabir ettiğimiz kıyamet sonrası kurgusuna göre yaşanan büyük bir nükleer savaş sonrasında Moskova metrosuna sığınan Moskova halkının yaşamını anlatıyor. Nükleer savaşın ardından geçen 15 yıl içerisinde kurdukları "yeni dünya düzeni" belki de eskisinden hiç farklı olmadığı halde insanların bu kurguya inandırıldıkları, düzenin genç ve sorgulayan zihinlerin çabasıyla bozulmaya başlamasını anlatan bir söyleme şahit oluyoruz. Nükleer savaş yaşanırken metro istasyonlarını birer sığınak haline getiren Rus

hükümeti, halka alarmlar çalınması halinde metrolara koşmaları gerektiği konusunda talimatlar veriyor. Metro inşaatını yapan işçiler metronun keşfedilmemiş bütün köşelerini bildikleri için felaket sonrasında halk tarafından birer yol gösterici olarak konumlandırılıyorlar. Amerikan hükümeti tarafından atılan nükleer füzeler sonrasında Moskova metrosuna koşan halk hayatta kalırken dışarıda sağ kalan hiç kimse olmadığı düşünülüyor. Metronun koruyucu kapıları ardında yaşamaya başlayan Moskovalılar radyasyonlu yüzeye koruyucu kıyafetli olan “ştalker” adını verdikleri görevlileri yollayarak işe yarayabilecek malzemeleri toplamaya çalışıyorlar. Metro istasyonları minik birer şehir haline gelirken her istasyonun yönetim biçiminin birbirinden farklı olduğunu görüyoruz. Kitabın ana kahramanı olan genç Artyom, ailesini kaybettikten sonra eski bir asker olan üvey babası tarafından büyütülüyor. Kuzeydeki son istasyon olan WDNCh yüzeyden gelen “karaderili” adı verilen mutantlar tarafından saldırıya uğruyor. Metronun merkezinde yer alan “Polis” adlı istasyondan gelen Hunter isimli bir asker Artyom’u Polis’e gidip destek çağırması için görevlendirdikten sonra karaderilileri aramak için ortadan kayboluyor. Hikaye Artyom’un Polis’e olan zorlu yolculuğu ile devam ederken, Artyom’un geçtiği bütün istasyonları da tanıtarak sona ulaşıyor. İstasyonların yönetilme biçimleri, ideolojiler, toplum düzeni ve çeşitli komplo teorilerini Artyom ile birlikte okuyucular da öğreniyor.

2034 kitabı, ilk kitabın yan karakterlerinden Hunter’ın yanına yaşlı bir tarihçi olan Homer ve genç bir kız Sasa’nın katılması ile yeni ve bağımsız bir hikaye ile metro hattını okuyucuya anlatmaya devam ediyor. Metrodaki istasyonları ve olay örgüsünü pekiştiren Metro 2034, hikayenin diğer kitabı için bir geçiş niteliğinde yazılmış.

2035 kitabına geldiğimizde ise ilk iki kitapta yer alan bütün karakterlerin bir araya gelmesi ile metroda geçen yaşam sorgulanmaya başlanıyor. Komplo teorileri açığa çıkarken “yeni dünya düzeni”nin aslında başka bir yeni dünya düzeni olduğu ortaya çıkıyor. Komplo içinden çıkan komplolar Artyom tarafından çözülsün de alışılmış hayatlarından vazgeçemeyen insanlar geçmişlerinden kopamıyor ve mevcut düzenlerini koruyup muhafaza etmeyi tercih ediyorlar. Artyom ise kendine yeni bir yol çiziyor.

Metro 2035’in tanıtım yazısında metro istasyonlarının “dini ve ideolojik ayrımların hakim olduğu şehir devletler” (Glukhovsky, 2020c) olduğundan bahseden yazar, oldukça detaylı betimlemelerle okuyucuyu metro istasyonunun karanlık dehlizlerine çekerek, post-apokaliptik söylemde kendine yeni bir yer açmayı başarıyor. Kitap ve oyunları ile dikkatleri çeken Metro üçlemesi, sinema filminin de çıkmasının ardından popülerliğini arttırarak daha fazla sayıda insana ulaşmayı hedefliyor. Hükümet sistemlerini, ideolojileri, inançları ve soğuk savaş sonrası üretilen komplo teorilerini metro hattına taşıyan eser, kıyamet sonrasında dahi bu kavramların ortadan kalkmasının mümkün olmadığını gözler önüne seriyor.

II. POST-APOKALİPTİK EVREN VE DEVLET

Devlet kavramı, yüzlerce yıldır sosyal bilimler açısından önemini koruyan ve çağın gerekliliğine uygun olarak şekil değiştiren bir kavram olagelmıştır. Sosyal bilimciler yüzyıllar boyu tartıştıkları “Devlet nedir?” sorusunun cevabı konusunda bir fikir birliğine varmayı başaramamışlardır (Kapani, 2018: 42). M.Ö. 340 yılı civarında Platon tarafından yazılmış olan “Devlet” kitabı, devlet tartışmalarının ana odağında olan ve devletle ilgili ortaya atılmış pek çok fikre kaynaklık eden bir eser olarak günümüzde dahi önemini korumaya devam etmektedir. Eyüboğlu ve Cimcoz “Devlet”in önsözünde devlet kitabında yer alan düşüncelerin Platon ve Sokrates ikilisinden hangisine ait olduğunu anlamamanın kolay olmadığını, daha ziyade ikilinin düşüncelerinin bir karmasının bu anlatılarda karşımıza çıktığını iddia etmektedirler. Görünüşe göre, Platon hocası Sokrates’in ölümüne sebep olan düzenin nasıl değiştirilebileceğini sorgulayarak ideal devlet kavramına ulaşmaya çalışmıştır. Platon’dan sonra sayısız düşünür devleti konuşmuş, tartışmış, açıklamayı denemiş ve yeni devlet modelleri oluşturmaya çalışmıştır. Ama “devlet”le uğraşan hiç kimse Platon’dan ilham almadan bu uğraşmayı

yapmamıştır, yapamamıştır (Platon, 2020). Dolayısıyla devletten bahsederken Platon’dan bahsetmeden, Platon’un izinden giderek “iyi” ya da “kötü” devlet tahayyülleri kurgulayarak geleceği inşaaya çalışan araştırmacı ve yazarları anlamak mümkün olmayabilir. Platon “ideal devlet” tasavvurunu iyi bir devlet ve toplum inancına dayanarak oluşturmuştur. Platon’a göre (2020) devleti en bilgili en yetkin kişiler yönetmelidir. Yıllarca eğitim alarak filozof-kral mertebesine ulaşacak bu kişiler, Platon’un altın mayalı olduğunu iddia ettiği sınıftan seçilecektir. Platon ideal devletinde insanları sınıflara ayırmakla kalmayıp buldukları sınıflarda kalmalarını sağlamak adına “metaller mitosu”na başvurmuştur. Platon (2020) devletin üçüncü kitabında, insanları inanmaya ve rıza göstermeye ikna etmek için yöneticilerin bazı yalanlardan yararlanabileceğini anlatır. Platon’un yöneticilerin yalanlarını, dinsel öğelere dayandırarak insanların rızasını ve bu yolla da devletin meşruluğunu sağlamayı amaçladığını söyleyebilmek mümkündür. Platon’dan yüzyıllar sonra ideal devlet tasavvuru çizerek gelecekte güzel bir toplum modeli kuran Thomas More (2020), bu türe adını veren “Ütopya”yı yaratırken muhakkak ki Platon’dan esinlenmiştir. More’un ütopyasının yazılmasının üzerinden yıllar geçtikçe ütopya ve onun tam tersi olan, gelecekte kötü bir toplum tasavvurunu anlatan distopya türleri gerek sosyal bilimlerde gerekse edebiyat alanında her geçen gün artan sayıda yazılmaya devam etmiştir. İdeal bir siyasal düzen oluşturmayı amaçlayan “ütopya” türüne tam zıt gibi görünen “distopya” türü ise siyasal anlamda kötü yönetilen baskı altındaki bir toplum modelini anlatır. Bu türün örneklerine baktığımızda bu çıkarımları yapabilmek çok da zor olmayacaktır. Biz – Yevgeniy İvanoviç Zamyatin (1920), Bin Dokuz Yüz Seksen Dört – George Orwell (1948), Hayvan Çiftliği-George Orwell (1954), Swastika Geceleri – Katharine Burdekin (1937), Cesur Yeni Dünya – Aldous Huxley (1931), Ben – Ayn Rand (1938), Fahrenheit 451 – Ray Bradbury (1953), Damızlık Kızın Öyküsü – Margaret Atwood (1935) gibi daha eski tarihli distopya örneklerini sayabiliriz. Uyumsuz – Veronica Roth (2011), Açlık Oyunları – Suzanne Collins (2008), Karanlık Zihinler – Alexandra Bracken (2012), Labirent- James Dashner (2009) gibi romanlar ise daha yeni ve popüler distopya örnekleri olarak sayılabilir.

Ütopya ve distopya örnekleri, gelişen teknolojinin de etkisiyle sinema sektörünün de ilgisini çekerek büyük gişe hasılatlı filmlerle hayatımızda yer edinmeye başlamıştır. Genellikle bilimkurgu türünde tercih edilen distopik romanlar bugün hayatımızın önemli bir parçası haline geldi. Baudrillard’a (2017b:80) göre insanların hayatları artık televizyonda ve haberlerde geçiyor. 1982 yılında söylenen bu sözleri artık “her şey sosyal medyada olup bitiyor” şeklinde değiştirebiliriz. Televizyon, sinema, sosyal medya insanların hayatlarının önemli birer parçası haline gelirken, Baudrillard (2017a) insanlardan oluşan kitlelerin medyadan topladığı toplumsal olayları aynı bir “kara delik” tüketerek yuttuğunu vurgulamıştır. Ütopya ve distopya temalı bilimkurgu film ve dizileri de kitleler tarafından büyük bir hızla yutulmaya devam etmektedir. Ütopya ve distopyadan sonra bilimkurgunun bir diğer alt dalı olarak ortaya çıkan “post-apokaliptik”, yani “kıyamet sonrası” adını verdiğimiz söylem ise yine distopik edebiyat üzerine modern dönemin kurgusal terör anlatımlarını ekleyerek kendini geliştirmiştir. Nükleer felaket, deprem, teknolojinin dünyayı ya da insanı yok etmesi ve örneklerini daha da arttırabileceğimiz çok sayıda alt konudan beslenen post-apokaliptik bilimkurgu roman ve filmleri, günümüzde kitleler tarafından büyük bir ilgi ile takip edilmektedir. Matthew Wolf-Meyer’a göre (2004) post-apokaliptik/kıyamet sonrası edebiyat üç farklı anlatıyı içinde barındırmaktadır. İlk olarak, daha ilkel bir topluma dönüşle teknolojinin yeniden gelişmesinin zaferini okuyucuya hissettirmek, ikinci olarak, romanın yazılmış olduğu toplumsal yapıda var olan militarist eğilimleri ve savaş düşüncelerini törpülemek, üçüncü ve son olarak ise hayatta kalanların eski kültürleri yaşatma eğilimlerinin toplumu bütünleştirici yanının ortaya koyulması, kıyamet sonrası edebiyatın anlatılarıdır. Bu üç anlatı bazen ayrı ayrı bazen de hep birlikte kullanılabilir. Wolf-Meyer (2004) post-apokaliptik anlatıların karmaşık yapısının

gerçekte Amerikan toplumunu yeniden inşa etme amacı taşıdığını ileri sürmektedir. Distopik ve post apokaliptik anlatılara sahip romanların beyazperdeye yansımaları, kötü gelecek tasavvurlarını Baudrillard'ın (2017b:80) tabiri ile “simüle etmek” sureti ile kitlelere benimsetmeyi amaçlamaktadır. Bu benimsenin ardında yatan amaç ise toplumun yeniden inşası ve gelecekte olmasından korkulan felaketlerden uzaklaşmaktır. Buradan hareketle post-apokaliptik olarak nitelendirdiğimiz eserlere baktığımızda gelecekte yaşanacak olası felaketlerin sonuçlarının çok çeşitli varyasyonlarını saptayabilmemiz mümkündür.

Şekil 1. Metro haritası

Kaynak: (Glukhovsky, 2021).

Metro 2033 kitabını bu veriler ışığında inceleyerek devlete dair verilere baktığımızda; kitapta ABD tarafından atılan nükleer füzeler sonrası metro istasyonuna sığınan insanların istasyonlarda eski “Yunan”daki” şehir devletlerine benzer küçük devletçikler kurduklarını görebiliyoruz. Hatta metronun en gelişmiş uygarlık seviyesine sahip olarak lanse edilen istasyonun adının “Polis” olması da yine eski Yunan şehir devletlerinden bir esinlenme olduğunu bize gösteriyor. Kitapların içinde yer alan metro haritasında devlet ve simgelerini görebilmek mümkün.

Bombardıman ile birlikte metroya sığınmayı başaran çok sayıda insan var. Devasa Moskova metrosunun tek bir elden yönetilmesi mümkün olmadığından oluşan anarşiyi ortadan kaldırma amaçlı metro çalışanları istasyon yönetimlerini devralıyorlar. Böylece “kendi ideolojisi, rejimi, lideri ve ordusu bulunan birtakım garip cüce devletler” meydana gelerek birbirleri ile savaş ve iş birliği yapmak sureti ile uygarlıklarını devam ettirmeye çalışıyor (Glukhovsky, 2020a:19). Kitapta yer alan istasyonları incelediğimizde; Hansa Koalisyonu (zengin tüccarlardan oluşan bir istasyon birliği), Kızıl Hat (komünist istasyonlar birliği), Polis (asker ve kütüphanecilerden oluşan bir istasyon), Dördüncü Rayh (faşist ideolojiye bağlı istasyon), Marksist- Leninst Troçki İstasyonu, Yehova Şahitleri, Budistler, Satanistler, Dev Solucan taraftarları, Güneşe tapanlar ve bağımsız küçük istasyonlar olarak istasyonları sayabiliriz (Glukhovsky, 2020a). Atom bombasının yarattığı yıkım sonrasında metroya sığınan insanların küçük devletçikler şeklinde örgütlenmeleri, devlet örgütlenmesini bilen insanların devletleşmeye daha meyilli olduğunun bir göstergesi olarak sayılabilir. Metro serisinin kahramanı genç Artyom felaket yaşandığında küçük yaşta olduğundan devletler ve ideolojiler hakkında bilgi sahibi değil ve hikâye boyunca bu bilgileri öğrenerek sindirmesini gözlemlemek mümkün.

Metroda hayat şartları zor gün ışığı olmadığı için saatler çok önemli, saatlerin bakımı özenle yapılıyor. Işık ya da ışık veren diğer materyaller önemli olduğundan elektrik üretmek için düzenekler kurulmuş. Nispeten düzenli istasyonlarda her birey üzerine düşen sorumlulukları yerine getiriyor. İstasyonların birçoğu kendilerine has ceza hukuku oluşturmuş. Yaşam biçimine göre değişen bir cezalandırma sistemi var. Örneğin saatlerin çalışmasını etkileyecek herhangi bir faaliyette bulunanlar en ağır cezalar ile karşı karşıya kalabiliyorlar (Glukhovsky, 2020a: 71). Devletlerin bürokratik uygulamalarından metroda bile kaçılmadığının bir kanıtı olarak; pasaport kontrol noktalarından ve bir istasyondan diğerine geçiş için pasaport dışında vize benzeri geçiş belgesi uygulamasından bahsedilebilir (Glukhovsky, 2020a: 35). Devlet tanımlamalarını incelediğimizde ideolojik tanımlamaları hariç tutmak sureti ile yapılan deskriptif tanımlamalarda genellikle üç ana unsurdan söz edildiğini görürüz: Ülke (ki bu durumda istasyon), insan topluluğu, iktidar ve bazen hukuk düzeni de bu unsurlara eklenir. Kapani tarafından yapılan devlet formülünü metroya uygulayacak olursak; “Devlet belli bir “istasyon” üzerine yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluşur” (Kapani, 2018: 48). Sonuçta istasyonlarda zorlayıcı birer iktidarın koyduğu hukuk kuralları çerçevesinde yaşayan insan topluluklarının varlığından bahsedilebilir. Her ne kadar pasaportları artık var olmayan bir ülkeye ait olan insanlar olsalar da yıkılan bir dünya bile insanları pasaportlardan ve sınırlardan kurtarmaya muktedir olamamış görünüyor. Metro evreninde dünya değişse bile devlet var olmaya devam ederken, devletin unsurlarından biri olan para basma işlevinin ortadan kalktığını gözlemek mümkün. Yeni dünyanın geçerli parası ise altın, gümüş ya da kağıt para yerine fişekler ve kalaşnikof mermileri... Yeni dünya düzeni yeni bir değişim aracını inşa ederek fişek ve mermilerin değerini artırıyor (Glukhovsky, 2020c: 73). Birçok post-apokaliptik kurguda insanların yaşanan felaket sonrasında ilkel hallerine dönerek daha önce ürettikleri teknolojiden kopacakları işlenirken, metroda yaşayan insanların kültürel dokularından kopmadan uygarlıklarını korumak için çabaladıklarını söyleyebiliriz. Belki metroda devletçikler halinde yaşamaları yeni nesillere dillerini ve okuma-yazmayı öğretmeleri gerilemelerine engel bir duruma dönüşüyor (Glukhovsky, 2020a: 60). Haliyle kitaplar ve basılı metinlerde çok değerli hale geliyor geçmişle bağların kopmasının engellenmesi için bu metinlerden medet umuluyordu (Glukhovsky, 2020a: 76). Kitaplar ve bilim söz konusu olduğunda öne çıkan istasyon ise hiç kuşkusuz “Polis” istasyonudur. Bu istasyonun kendine ait “ştalker”leri yukarıya Lenin kütüphanesinden kitap getirmek için yollanıyordu. Geçmiş dönemin bilim insanları, profesörleri, kimyagerleri, sanatçıları vb. Polis istasyonunda yaşamaya devam ediyorlardı. Polis metro dünyasının bilim ve sanat merkezi olarak gelecek nesillere bilgi aktarımının garantisi olan istasyon olması nedeniyle önemli bir dokunulmazlığa sahipti ve gerektiğinde tüm istasyonlar tarafından korunuyordu (Glukhovsky, 2020a: 104). Polisin siyasi yapısından biraz söz edecek olursak; Hindistan’daki Kast sistemi benzeri bir kast sisteminin kurulmuş olduğu görülüyor. Brahmanlar yani bilimin koruyucuları, savaşçılar, tacirler ve hizmetkarlar sınıfları oluştururken Hindistan’daki sistemin tersine 18 yaşına gelen bireyler hangi sınıfa dahil olmak istediğini kendisi seçerek gerekli eğitimler için mevcut okullara yöneliyorlar (Glukhovsky, 2020a: 343). Metro dünyası için önemli bir istasyon olan “Polis”in varlığını sürdürmesi medeniyetin garantisi olarak düşünülüyor. Devletin devamının garantisi olarak düşünüldüğünü de söylersek çok abartmış olmayız. Glukhovsky, post-apokaliptik kurgusunda devletin önemini verdiğimiz örneklerle vurguluyor. Devletin sürekliliğinin, düzenin sürekliliğinin teminatı olduğunu metro evrenin kurgusunda açıkça gözlemleyebiliyoruz. Metro dünyasında kaos ve anarşiyi engelleyen düzeni sağlayanın, insanları bir arada tutarak onları koordine edenin devlet düzeni olduğunu ama aynı zamanda insanların özgürlüklerini gasp edenin de devlet düzeni olduğu saptaması yapılabilir.

Devletten bahsedildiğinde insanların en büyük beklentisinin düzen ve güvenlik olduğu söylenilebilir. Çünkü insanların, devletin olmadığı zaman ve yerlerin kaos ve anarşi ortamı olacağına dair ön kabullere sahip olduğunu biliyoruz. Zaten Hobbes’da Leviatan’da bu kaos ortamından bahsederek toplum sözleşmesi ile insanları devlete bağlamıştır. Hobbes’a göre “devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir” (Hobbes, 2002: 211). Post-apokaliptik kurguların birçoğunda kaos ve anarşinin olmasını devletlerin ya da güçlü devletlerin olmayışına bağlayabiliriz. Bazı post-apokaliptik kurgulamalarda ise güçlü ve her şeyi kontrol eden, insan özgürlüklerini dahi gasp eden devletlerin varlığını görebilmek mümkündür. Aslında bu totaliter ya da otoriter devletlerin

zararlarını, insanlara anlatmaya çalışan bir anlatının post-apokaliptik kurgu yoluyla insanlara anlatılmasıdır. Glukhovsky metro serisi ile her iki amacı da gerçekleştirmiş görünüyör.

III. TOPLUM VE İDEOLOJİLER

Mannheim'e göre, insanlar her zaman tarih ve toplumla iç içedir. İnsanlar toplumun yaşayan bir parçasıdır (Mannheim, 2004: 219). Toplum, birbirinden çok farklı insanlardan oluşan homojenlikten uzak bir insan topluluğudur. Toplumları anlamak için önce insanları anlamak ve anlamlandırmak gerekir. Ama insanları ve insan davranışı anlamlandırmak tarihin hiçbir döneminde kolay olmamıştır. İnsanın toplumla ilişkisini, kimlik oluşturma sürecini ya da toplumun insana kimlik inşa etme sürecini açıklamak için 21. yüzyılda en çok kullanılan terimin "ideoloji" olduğu söylenilebilir. İdeolojilerin hayatımıza girişi 19. Yüzyıla rastlıyor. Fransız Devrimi, Amerikan Devrimi ve İngiliz Sanayi Devrimleri, ideolojik düşüncenin alt yapısını hazırlayan olaylar olarak düşünülebilir. 19. Yüzyıl için yapılan adlandırmalardan bir tanesi "İdeolojiler Çağı"dır. Bu çağın en önemli özelliği ise, ideolojilerin kitlelere harekete geçiren düşünce yapıları olarak yayılmasıdır. Adını andığımız devrimler, yaşanan toplumsal değişimler, insanların dünya ve toplumu anlamlandırmak için yeni araçlara gereksinim duymalarına neden oluyor. Örs'e göre ideolojiler, "karmaşık dünyayı anlaşılır kılmak" için insanlara yol gösterici bir rol oynuyorlar (Örs, 2016). O halde nedir ideoloji? Eagleton'a katılarak, bugüne kadar ideolojinin tatmin edici bir tanımının yapılamadığını söyleyebilmek mümkün (Eagleton, 2000: 17). Maalesef sosyal bilimler literatüründeki kavramların birçoğunun durumu ideolojiden çok farklı değildir. "İdeoloji" kavramı ilk olarak Fransız devrimi sırasında Antonie Destutt Tracy (1754-1836) tarafından kullanılmıştır. İdeoloji kavramını açıklamaya çalışan Tracy ve arkadaşları kendilerini "ideologlar" olarak tanımlıyorlardı. Tracy'den yaklaşık elli yıl sonra kavramı açıklamaya çalışan Karl Marx (1818-1883), belki de ideoloji denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biridir. İdeolojiden bahsedildiğinden Marx'tan bahsetmemek gibi bir alternatif söz konusu değildir (Althusser, 2003:75). Marx'a göre ideolojiler tarihten bağımsız değerlendirilmelidir. Marx ideolojilerin tarihi olmadığını söylerken, Althusser (2003) ise ideolojilerin sadece, kendilerine ait bir tarihlerinin olmadığını söyler. Althusser'e göre (2003) ideolojinin en önemli özelliği kendi varlığını, gerçekte tarihin her tarafına işleyen bir yanı olmasında yatar. Yani ideoloji hem tarih dışıdır hem de tarihin kendisidir. Toplumların tarihi ise ideolojiler üzerinden yaşanan mücadelelerle iç içe geçmiş durumdadır. İdeolojiler üzerinde yaşanan mücadele tarihin her döneminde farklı şekillerde tezahür etmiştir. 21. Yüzyılda ideolojiden bahsederken, bu çağın post-ideolojik olarak değerlendirildiğini göz önüne alırsak bu alandaki mücadelenin derinliğini anlayabilmemiz mümkün olacaktır (Zizek, 2011: 100).

İdeoloji kelimesini düşündüğümüzde bazen olumlu bazen de olumsuz çağrışımları olduğunu fark ederiz. Sosyal bilimlerde tanımlanmaya çalışılan pek çok kavramın akıbetine uğrayan ideolojinin de sayısız tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları olumlu, bazıları olumsuz, bazıları da ironik bir şekilde ideolojiktir. Heywood, "Siyasi İdeolojiler" adlı eserinde ideoloji tanımlamalarının belli başlılarını maddeler halinde sıralamıştır (2011: 21):

- *Siyasi bir inanç sistemi.*
- *Eylem yönelimli siyasi fikirler kümesi.*
- *Yönetici sınıfın fikirleri.*
- *Belli bir sosyal sınıf veya sosyal grubun dünya görüşü.*
- *Sınıfsal veya sosyal çıkarları dışı vuran siyasi fikirler.*
- *Sömürülenler veya baskı altındakiler arasında yanlış bilinci yayan fikirler.*
- *Bireyi sosyal bir bağlamda konumlandırın ve müşterek aidiyet hissi yaratan fikirler.*
- *Bir siyasi sistemi veya rejimi meşrulaştırmak üzere, resmi olarak ayrıcalık verilmiş fikirler kümesi.*
- *Hakikat tekeli iddiasındaki her şeyi kapsayan siyasi öğretisi.*
- *Soyut ve oldukça sistematik nitelikteki siyasi idealler kümesi.*

Görüldüğü üzere ideolojinin tanımları, çok farklı ifadeleri karşımıza çıkartıyor. İdeoloji bugün siyaset biliminin önemli bir kavramıdır. Siyaset bilimi pek çok analizi ideoloji üzerinden yapıyor. Düşünürlerin mensubu oldukları ideolojiler onların bakış açılarını belirlerken, tartıştıkları konulara olan bakış açılarını ideolojiler ile sarmalanmış bir şekilde yansıtma yoluna açıyor. İdeoloji kavramının siyasette bu derece ilgi görmesinin, Marx ve takipçilerinin bu kavrama yükledikleri anlam ve kullanım biçimlerinden kaynaklanmış olduğu söylenilebilir. Marx ideolojisini sınıflar üzerinden kurgulamıştır. Buradan hareketle Marx'ın ideoloji tanımlamasını "egemen sınıfların fikir ve görüşleri" olarak tahmin edebiliriz. Marx'ın ortağı Engels ise ideoloji için "yanlış bilinç" tanımlamasını yapar (Heywood, 2011: 22). Althusser, ideolojiyi insanları buldukları sınıflarda gönüllü olarak tutmak amacı ile tasarlanmış, insanın zihnini kontrol eden bir "aynasız" olarak tanımlıyor. Platon tarafından yüzyıllar önce "güzel yalanlar" olarak betimlenen ve ideal devletteki insanların kendi sınıflarında mutlu bir şekilde yaşamalarını sağlayan fikirler, ideolojilerin alt yapısını oluşturuyordu. Althusser işte tam da bu yüzden Platon'u herkesin okuması gerektiğini, modern zaman yöneticilerinin Platon'dan alacağı dersler olduğunu söylemeden geçmiyor (Althusser, 2011: 87-88). Bütün bunlardan hareketle ideolojilerin salt "siyasi fikirler" olmanın ötesinde insanlara yol gösterdiğini ve onların davranışlarını şekillendirici bir işlevi üstlendikleri söylenilebilir. Tabii olumsuz yönüne baktığımızda ise, insanların bazen hareketsizleşmesine ve bulunduğu durumu sorgulamadan kabullenmesine yardımcı olan düşüncelerin de ideolojilerden doğduğu söylenilebilir. İşte tam da bu nedenle bazen iktidarlar ideolojileri halkı yönlendirmek ve yönetmek için yoğun bir biçimde kullanırlar. Marx'ın hakim sınıf ya da egemen sınıf olarak tanımladığı sınıflar hem maddi güç hem de ideolojik yayılımıyla kitleleri yönetir. Gramsci, Marx'ın egemen sınıfının ideoloji yayma işine farklı bir isim vererek literatüre yeni bir kavram kazandıracaktır. "Hegemonya" kavramı halkın rıza göstermesine neden olan yumuşak bir güçtür. Egemen sınıf farklı farklı araçlar kullanmak suretiyle ideolojisini kültürel olarak yayar. Gramsci egemen sınıf ideolojisinin aynı zamanda yönetilenler içinde karşıt bir ideolojinin oluşumuna katkıda bulunduğundan da söz etmekten geri durmaz (Özgüden, 2015). İdeoloji dediğimiz zaman aklımıza çok sayıda ideoloji gelir: Liberalizm, Muhafazakarlık, Sosyalizm, Milliyetçilik, Anarşizm, Faşizm, Feminizm, Ekolojik Düşünce, Dini Fundamentalizm... İlk etapta akla gelenler olarak sayılabilir. Heywood günümüzde "Değişen Dünya Düzeni", "Post Modernizm ve Post-izimler" ve "Küreselleşme" tarafından ideolojilere karşı bir meydan okuma yaşandığına dikkat çekiyor. Kimi araştırmacı ideolojilerin sonun geldiğini söylerken, kimi araştırmacı ise ideolojilerin kedinin bu yeni anlatımlara göre dönüştürerek tanımlaya başladığına inanıyor (Heywood, 2011: 34).

Post-apokaliptik kurguların büyük bir kısmını incelediğimizde mevcut ideolojilerin değişerek farklı şekillere farklı anlatımlara büründüğü gözlemlenebilir. Ama Platon'un "tatlı yalanlar"ı Althusser'in "aynasızlar"ı, Gramsci'nin "hegemonya"sının kıyametten sonra bile insanların peşini bırakmayacağı da düşünülebilir. Hemen hemen bütün ütopyalarda, distopyalarda ve post-apokaliptik kurgularda mutlaka bir denetim mekanizması vardır. Bu mekanizma ideoloji olmasa bile insanları kontrol eder ve toplumun devamlılığını sağlar. Glukhovsky ise metro serisinde farklı bir deneyişle ideolojilerin sonunu getirmeyerek yeni düzene uyarlanmış olarak karşımıza çıkarıyor. Metro serisinde Moskova metrosunun insan akınına uğramasının kısa bir süre sonrasında eski Sovyet yönetiminin özlemine duyan ilk istasyon "komünizmin ideallerini ve sosyalist bir hükümet şeklini resmen kabul" etti. Ardından çok sayıda istasyonun katılımı ile "Kızıl Hat" kurularak "interstationale (istasyonlararası)" adlı komite oluşturuldu. Eski Sovyet rejiminde olduğu gibi kurulan Komünist parti başlangıçta devrimi barışçıl yollarla yaparken hemen yanı başında yer alan Hansa istasyonları ile savaşmaya başladı. Savaş sonrasında metronun ilk barış anlaşması imzalanırken Hansa Birliği ve Kızıl Hat ticari bir müttefikliğe de imza attılar (Glukhovsky, 2020a: 27). Üç istasyondan meydana gelen "Dördüncü Rayh" ise milliyetçilik ideolojisine bağlanarak Hitler'in izinden gitmeye karar veriyor. Ancak değişen şartlar faşist ideolojiye körü körüne bağlı bu topluluğu da dönüşüme uğratarak milliyetçilik anlayışının değişmesine neden oluyor. Başlangıçta ırka dayalı bir milliyetçilik yürüten Dördüncü Rayh'ın milliyetçiliği zaman geçtikçe sağlıklı ve radyasyondan etkilenmemiş insanların milliyetçiliğine dönüşüyor. Radyasyondan etkilenen ya da tam anlamı ile sağlıklı olmadığına inanılan insanlar ise köleleştirilerek istasyonu genişletmek amacı ile kazım işine yönlendiriliyor (Glukhovsky, 2020c :176). Yolculuğu sırasında faşist istasyonun eline düşen Artyom "Kızıl Savaş Tugayı" tarafından kurtarıldığında Marksizm-Leninizm

ve Che Guevara'yı öğreniyor (Glukhovsky, 2020a: 261). Glukhovsky metronun post-apokaliptik dünyasında genç Artyom'a milliyetçilik, faşizm, komünizm, sosyalizm, Marksizm, Leninizm gibi tarihi olarak birbirine karşıt ideolojileri öğreterek kitabı tamamlıyor.

Artyom yolculuğu sırasında inançları da öğreniyor: Müslümanlar, Hristiyanlar, Ateistler, Satanistler ve Dev Solucan taraftarları ile bir araya geliyor. Metro dünyasının dini inanışları gerçek dünyadan çok farklı değil ama ekstra bir inanış Glukhovsky tarafından kurgulanıyor. Dev solucan taraftarları dünyayı ve insanları yaratan dev solucanın teknoloji nedeni ile insanları lanetleyerek savaş çıkmasına neden olduğuna ve insanları yer altına mahkum ettiğine inanıyorlar (Glukhovsky, 2020a: 489). Dev solucan gerçekte bütün ilahi dinlerin karma hale getirilmesiyle kurulmuş bir tarikat olarak gözümüze çarpıyor. Dolayısı ile metro kurgusunda inançlar ve insanları kandırmak için dini bir afyon gibi kullanan tarikatlara da yer verilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Kıyamet kopsa bile ideolojilerin ve dini inanışların ortadan kalkmayıp sadece dönüşüme uğrayarak yollarına devam edeceklerini vurgulayan yazar metro evrenini ideolojiler üzerinden kurgularken "yeni dünya düzeni" adı verilen komplo teorilerine göz kırpmayı da ihmal etmiyor.

IV. KOMPLO TEORİLERİ VE ÖTEKİLER

21. yüzyılın popüler kavramlarından "komplo teorisi" TDK sözlüğünde "Bir kimse, kuruluş veya ülkeye karşı gizlice, zarar verici tuzak kurulduğu varsayımına dayanan düşüncelerin tümü" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2021). Komplo teorisyenliği modern toplumun bir laneti gibidir. Toplum ve insanlar arasında virüs gibi yayılır (Dagnall N ve ark., 2015). Gelişen teknoloji, iletişim, ulaşım ve sosyal medya kanalları herhangi bir haberin saniyeler içinde dünya çapında yayılmasına neden oluyor. Dünyanın çok farklı ülkelerinde yaşayan farklı niteliklere ve düşüncelere sahip insanlar aynı anda aynı düşüncüyü benimseyebiliyorlar. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan (genellikle) kötü bir olayın resmî açıklamasına alternatif, haberlerin yayılması işi komplo teorisyenleri tarafından gerçekleştiriliyor. İnsanların roman ve filmlerden alışık olduğu soruları sorarak müthiş bir gizemle karşı karşıya kalmalarına yol açan komplo teorileri büyük bir hayal dünyasının kapılarını aralıyor (Bjerg & Presskorn-Thygesen, 2017). Geçmişten bu yana komplo teorilerine bakıldığında hemen her büyük olayın, günümüzde aslından çok farklı bir şekilde esrarlı özellikleri ile kulaktan kulağa anlatıldığı saptanabilir. Dünyada yaşanmış her büyük olaya dair bir komplo teorisi muhakkak bir yerlerde üretilmiştir. Amerika'nın dünya dışı varlıklara dair bilgileri tüm dünyadan sakladığı, HIV virüsünün biyolojik bir silah olduğu, 11 Eylül ve daha niceleri komplo teorilerine örnek olarak verilebilir (Bjerg & Presskorn-Thygesen, 2017). Birçok komplo teorisinin içeriğine bakıldığında bir "öteki" yaratıldığı ve o "öteki"nin ortak düşman olarak lanse edildiğine dair bir düşüncenin varlığına ulaşılabilir. Toplumsal olarak baktığımızda "öteki" toplumun bir parçası olmadığı düşünülen biz bilincinin dışında kalan "biz"den farklı olanlar olarak tanımlanabilir (Yurdigül, İspir, Yurdigül, 201: 2). Ötekiler distopik konsept içinde önemli bir topluluktur. Her distopik söylem, içinde mutlaka bir "öteki" barındırır ve o "öteki"ler bazen "biz"e dönüşür.

Aralık 2019'dan bu yana dünya çapında yaşanan pandemi süreci günümüzde en popüler komplo teorilerinden biri olarak sayılabilir. Pandemi ve Covid 19'a dair hemen hemen bütün ülkelerde çeşitli komplo teorileri üretiliyor ve hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılıyor. Zira komplo teorileri sosyal medyada, bloglarda, forumlarda ve benzer mecralarda hızlı bir şekilde yayılıyor (Bjerg & Presskorn-Thygesen, 2017). Kişilerin ideolojileri, milletleri ya da eğitimleri fark etmeksizin Covid 19'a dair komplo teorilerine yoğun bir şekilde inanma eğiliminde oldukları görülüyor. Ancak yapılan bir araştırmada, Covid 19'a dair komplo teorilerine inanma noktasında erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha yüksek bir inanca sahip olduğu gözleniyor. Bahsi geçen araştırmaya göre, bu sonucun sebebi olarak kadınların öğrenilmiş çaresizlik duygusunu daha çok hissetmeleri gösteriliyor (Cassese, Farhart, Miller, 2020). Covid 19 salgınına dair üretilen komplo teorileri, aşı karşıtlığını da körükleyerek pandeminin hız kesmesine engel oluyor. Covid 19 pandemisine dair üretilen komplo teorileri önce virüsün biyolojik silah olarak üretilmesine dair haberlerle başladı. Bu iddiaları savunan

insanların arasında dünyaca ünlü bilim insanlarının da yer aldığını söyleyebiliriz. HIV virüsünü bulan ve 2008 yılında Nobel ödülü alan Luc Montagnier’de virüsün biyolojik bir silah olduğuna inanlardan biri olarak karşımıza çıkıyor (euronews, 2021). İlk dönemde çıkan bu teorilerin ardından çıkan yeni teoriler ise genellikle aşı ile ilgili; Covid aşılarının insanları kısır yapması, insanları mıknatısa dönüştürmesi, aşılara konulan mikroçipler, DNA değiştiren aşılar vb. gibi çok sayıda komplo teorisinin medyada dolaştığı görülüyor (Albayrak, 2021). Tabii bu teorilerde de ülkeden ülkeye değişen “öteki”lerin olmazsa olmazlığını unutmamak gerekiyor. Düşman olarak addedilen ülkeler, hükümetler, zenginler, Bill Gates.... vb. genellikle “öteki” olarak tanımlanabiliyor. Bu durum da aşı karşıtlığını körükleyerek pandeminin uzamasına neden oluyor. “Öteki”nin varlığı hükümetler açısından bakıldığında, bazen insanları birleştirerek birlikte hareket etmeye yardımcı olabildiği gibi bazen de ayırıştırarak olumsuz sonuçlara neden olabiliyor.

Glukhovsky metro kurgusal dünyasını yaratırken komplo teorilerinden oldukça yararlanmış görünüyor. Metroda insanların inandığı çok sayıda komplo teorisi var. Bu teorilerden bir tanesi Moskova Devlet Üniversitesi ile ilgili; inanişaya göre üniversitenin kendine ait sığınakları var ve nükleer bombayla birlikte üniversite istasyonu ile bağlantı kopmuş olsa bile üniversitenin sakinleri sığınaklara ulaşırlar. Üniversitenin yer aldığı üç istasyonun her birinin başında seçimle gelmiş bir dekan ve hepsinin üzerinde üç istasyonu yöneten bir rektör olduğuna inanılıyor (Glukhovsky, 2020a: 225). Üniversite altında yer alan sığınaklarda yaşayan bilim insanları ve öğrencilerin bilimi geliştirdikleri düşünülüyor. Bilim ve sanatla iç içe mükemmel hayat süren ütopyik bir topluluk var. Hatta ölümsüzlüğü bile buldukları gibi söylentiler metronun dehlizlerinde yayılıyor (Glukhovsky, 2020b: 343). İkinci bir teoriye göre metroya paralel ikinci bir metro hattı mevcut, metro-2 adındaki bu hatta seçkinler yaşıyor ve gözlemcileri yoluyla metro hattında yaşayan insanları gözetiyorlar. Metro hattını çepeçevre saran, metro-2’ye giden yollar kapanmış olsa da görünmeyen gözlemciler kendi bildikleri yollardan gelerek insanları takip ediyor. İki hattın kopması ile kendilerini geliştiren gözlemcilerin daha üstün daha uhrevi bir hale geldiğine inan metro sakinleri gözlemcilerin metroda yaşanan her şeyi bilip gördüğüne inanıyorlar (Glukhovsky, 2020a: 322–323). Metro dünyasında ötekilerin varlığı ise metronun yönetimini kolaylaştırıcı bir işlev görüyor. Zaman zaman artan nüfusu azaltmanın bir yöntemi de birbirinin öteki haline gelmiş istasyonların savaşarak üzerine düşen görevi yerine getirmesi olarak düşünülebilir. Kitaptan bir pasaj söylediklerimizi kanıtlar nitelikte:

“...Neticede totaliter bir devlet değiliz! Ayrıca onlara seçme şansı sunuyoruz: Ucubeleri yok etmek istiyorsan Demir Lejyon’a katıl. Eğer gıdaya para vermemeyi ve ortak davaya dahil olmayı hayal ediyorsan Kızıl Hat’a koş. Hiçbir şeye inanmıyor ve sadece para kazanmak istiyorsan Hansa’ya göç et. Aydın mısın? Zümrüt şehir’i hayal et, Polis’te eğitim al. Çok rahat bir sistem...” (Glukhovsky, 2020c: 504).

Metro’nun gerçek dünyadan çok farklı olmayan yapılanmasında her şeyin bir anlamı var. Devletler, dinler, ideolojiler, komplo teorileri ve ötekiler sadece kendi rollerini oynayarak insanlara bir amaç sağlamaktan öteye bir anlam taşımıyorlar.

“Onları sürekli bir şeylerle oyalamak gerekiyor. Gem vurmak gerekiyor. Tabiri caizse, yönlendirmek, beyinlerine bazı fikirleri yerleştirmek gerekiyor. Din veya ideoloji gibi. Bunun içinde düşman icat etmek gerekiyor. Düşmansız yapamazlar! Düşmansız kendilerini kaybediyorlar!” (Glukhovsky, 2020c: 510).

Bu anlamıyla romanın insanlara/kitlelere bazı fikirlerin aşılınması gerekliliğini anlattığı kısımda distopik geleneğin kendisinin de bir komplo teorisi olduğu gerçeğini düşünmeye başlamak mümkün.

Romanın kahramanlarından Homer “Siyaset böyledir, Artyom. Bu propagandadır, iktidar savaşıdır” (Glukhovsky, 2020c: 569) sözleri ile siyasetin bir yönüne dikkat çekiyor. Evet siyaset iktidarı elde etme amacını taşır ama aynı zamanda düzeni tesis etme amacını da taşır. Bu bağlamda Kapani’ye katılarak siyasetin hem bir “çatışma” hem de bir “uzlaşma” olduğunu kabul etmek zorundayız (Kapani, 2018: 24). Siyaset bir bilim olduğu kadar bir sanat olarak da kabul edilebilir, insanları mutlu etme sanatı olsa olsa siyaset olabilir. Siyaseti sadece komplo teorilerinden oluşan bir alan olarak görmek doğru değildir. Distopik dünyaların en tehlikeli yönü belki de burada yatmaktadır.

SONUÇ

Dünya gezegeni, üzerinde yaşayan canlılara ev sahipliği yapan onlara çeşitli fırsatlar sunarak yaşamalarına ve üremelerine yardımcı olan bir organizmadır. Dolayısıyla yaşayan bizi yaşatan ve ölebilen bir gezegende yaşamakta olduğumuzu hatırmızdan çıkarmamalıyız. İnsan nüfusunun artarak, yenilenemeyen kaynakları tüketmesi ve yenilenmelerini sağlamak için bir şeyler yapmaması/yapamaması dünyanın ölümüne neden olabilir. İnsan ırkının hırsı teknoloji ile bir araya gelerek yine dünyanın ölümüne sebep olabilir. Küresel ısınmaya paralel olarak yaşadığımız iklim değişikliği, dünyanın bir yerinde zamansız yağmurlar ve seller oluştururken başka bir yerinde ise susuzluk ve kuraklık oluşmasına neden oluyor. Bu örnekler insanın doğayı kirletmesi ve katletmesi sonucu oluşan felaketlerin yalnızca bir kısmını oluşturuyor. Post-apokaliptik anlatı ise, sadece olacakların önüne geçilmesi konusunda insanları uyarmakla kalmıyor, felaketler önlenemediği takdirde neler yapılabileceğinin bir reçetesini sunmaya çalışıyor. Felaket senaryoları ve post-apokaliptik anlatım geleceğe dair düzenlemeler yapmaya çalışırken komplo teorilerini ve teorisyenlerini de besleyen büyük bir zenginliğe dönüşüyor.

Post-apokaliptik anlatımların çoğunda insanlık ayakta kalmayı başarırken genellikle dil, kültür ve teknolojilerini de kaybedip unuttuklarına şahit oluyoruz. “Nasıl olur bu insanlar tekrar elektrik üretilmezler?”, “Neden medeni yaşamı unutarak ilkel insana dönüşürler?”, “Neden teknolojiyi kullanmayı denemezler?” gibi soruları sıklıkla sorarız. Glukhovsky bu ve benzeri soruların cevabını Metro serisinde vermiş görünüyor. İnsanların dillerini, kültürlerini, teknolojilerini ve benliklerini unutmamasının yolunun, bir arada kalarak dağılmamalarından geçtiği Metro serisinde vurgulanıyor. Bir arada kalmayı sağlayan en önemli etkenin ise devletleşmekte yattığını gözlemliyoruz. Bir bilim olarak siyaset, iktidarı elde etme kullanma gibi konularla ilgilenirken bir sanat olarak siyaset ise insanların genel mutluluğu ve düzen getirmeye ilgilendir. Siyaset insanın olduğu her yerdedir. İnsanın olduğu her yer siyasetin alanı ve aynı zamanda iktidarın alanıdır. İktidarın oluşumu ise ardından devleti getirecektir. Metro serisinde devlet düzeninde yaşamış insanların, düzeni getiren (sadece buna inanmış olsalar bile) ve huzurlarını sağlayan devleti başlarında istediklerini ve kurduklarını görüyoruz. Dolayısı ile insan kendi güvenliği için devleti her zaman kurmuştur ve kuracaktır sonucuna ulaşabilmemiz mümkün.

Metro’nun “yeni dünya düzeni” din ve ideolojileri kendine göre dönüştürmüş olsa bile insanların üzerindeki etkilerini tam olarak yitirmiş değiller. Metro dünyasında dinler ve ideolojiler insanların üzerinde önemli bir işlev üstleniyor ve insanlara “umut” vadediyorlar. Umudun olduğu yerde ise insanlar yaşamaya ve öğrenmeye devam etme gücünü kaybetmiyorlar. Birçok düşünürün insanları uyuşturduğunu iddia ettiği ideolojiler, dinler ve farklı inanışlar tarihin birçok yerinde insanlığın kaderini belirlemiştir ve belirlemeye devam edecektir. Çünkü insanlar her zaman bir şeylere inanmaya, güvenmeye ve kendilerini bağlı hissetmeye ihtiyaç duyarlar. Bu inanç onların ilerlemesinin de teminatıdır. Umut etmeyen hayattan beklentisi olmayan insan ilerlemeyecektir. Dini inanış biçimleri ve ideolojiler, insanlara bir vizyon kazandırma işlevi üstlenerek, geleceğe dair umut beslemelerine ve kendilerini geliştirmelerine yardımcı olurlar. Ama bazen insanların kendilerini ve kendi potansiyellerini engellemelerine de neden olabilirler. Dolayısı ile insan kendi aklı ile kendini dengede tutmayı başarabildiği ölçüde potansiyelini açığa çıkarabilecektir. Eğer dengeyi sağlayamaz ise ideoloji ya da dini inanışın havuzunda kaybolarak kendini engelleyecek ve beklentilerinin, önüne geleceğine inanarak

yaşama devam edecektir. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi insan aklıyla kendini dengelediği müddetçe dünya dönmeye ve insan yaşamaya devam edecektir.

Metro serisinde romanın kahramanı Artyom komplo teorilerinin hepsini eleyip gerçeği ortaya çıkarsa bile, çoğu insana gerçeğe inanmak yerine ütopyik düşüncelere ve kahramanlık hikayelerine inanmak daha kolay gelmiştir. Bazen her şeye rağmen yalana inanmak belirsiz bir gelecekte daha kolay gelir. İnsanlar gerçek olmadıklarını bilseler de komplo teorilerine tam da bu yüzden inanırlar. Komplo teorileri ve komplo teorisyenleri tarihin her devrinde var olmuştur ve tarih var oldukça var olmaya devam edeceklerdir. Dünyayı ilgilendiren büyük olayların arka planı her zaman merak konusu olacak bazen gerçek çok basit ve göz önünde olsa bile fark etmeyecektir. Mutlaka fazla şüphe duyan birileri gerçek olmadığını düşündüğü olayları araştırarak ve hayal dünyasının derinliklerinde yeni bir cevap bulacaktır. Bütün komplo teorileri gerçek olmadığı gibi ortaya atılan bütün iddialar da komplo teorisi değildir elbette. Ancak üretilen komploların çokluğu bir süre sonra insanların gerçeklere de inanmasına engel olma potansiyelini beraberinde getirecektir. Bir süre sonra insanlar, küresel ısınmanın da, kuraklığın da, ormanların yok olmasının da... ve daha nicesinin komplo teorisi olduğunu düşünmeye başlayacaktır. İşte tam bu noktada devreye akıl ve bilim girmelidir. İnsan aklı ve bilimin birleşmesi ile gerçekleri ayırt etme olanağı doğacaktır.

Her komplo teorisinde mutlaka bir “öteki” mevcuttur. Öteki bazen başka bir ülke bazen bir grup bazen bir kişi olabilir ama her zaman olmalıdır. Metro’da istasyonlar “öteki” karşıtlığından beslenerek istasyonlarda yaşayan insanlara bir amaç veriyor ve onları düzen içinde tutmayı başarıyorlar. Ötekinin varlığı insanları bir araya getirir. Tek vücut olan insanlar “öteki”ye karşı güçlerini birleştirirler. Ötekinin gücünü hiçbir zaman yadsımamak gerekir. Siyasette de “öteki” önemlidir. Birçok ülke iç siyasetini “öteki”nin etrafında oluşturur. Genel olarak baktığımızda post-apokaliptik söylemde de “öteki”nin çoğu zaman kullanıldığı gözlemlenebilir.

Post-apokaliptik kurgu çok satan bir roman/çizgi roman, ödüllere doymayan bir dizi ya da gişe hasılatlı bir film olarak karşımıza çıkabilir. Post-apokaliptik kurgunun insanlara çekici gelmesinin altında hayal gücünün sınırlarını zorlayan pek çok kurgunun gerçek olma ihtimalinin insanları heyecanın doruklarına çıkarması yatıyor olabilir. Bu durum bir taraftan kurguyu tehlikeli bir hale de getiriyor. Böylece kitleler inanması daha zor olan çok daha fazla komplo teorisine inanabilir hale geliyor. Ya da gerçekleri komplo teorisi olarak görmeye başlayan bir sanrı yaşamaya başlayabiliyorlar. Her durumda da post-apokaliptik kurgunun gerçeklerden beslediğini unutmamak gerekiyor. Gerçek dünyada yaşanan ve yaşanması olası olayların biraz daha süslenerek verildiği kurguları takip ederek tedbir almaktan zarar gelmeyecektir. Glukhovsky’un Metro kurgusu (en azından birçoğu) gerçekleşme ihtimalinin sinyallerini “soğuk savaş” sırasında vermiş görünüyor. Hikâyede yaşanan birkaç doğüstü olayı saymazsak gerçekçiliği yüksek bir anlatımı olduğunu varsayabiliriz. Diğer post-apokaliptik kurgulardan farklı olarak devletin ve ideolojilerin daha da güçlendiği bir anlatımı önümüze seren Metro serisi bu kavramları tanımayan Artyom’u kavramların merkezine oturtuyor. Dolayısı ile okuyucuya da ideolojilerin, dinlerin, devletin ve toplum olmanın derin anlamlarını veren roman serisi insanları bu kavramlar üzerine düşünmeye sevk ediyor.

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. T. (2021, Haziran 30). *7 Popüler COVID-19 aşı miti ve komplo teorileri*. Erişim Adresi: <https://www.halkbank.com.tr/content/halkbank/tr/blog/yasam/7-Populer-COVID-19-Asi-Miti-ve-Komplo-Teorileri.html>.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017a). *Sessiz yığınların gölgesinde*. (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017b). *Simulakrlar ve simülasyon*. (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bjerg, O., & Presskorn-Thygesen, T. (2017). Conspiracy theory: Truth claim or language game? *Theory, Culture & Society*, 34(1), 137–159. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/0263276416657880>.

- Cassese, E., Farhart, C., & Miller, J. (2020). Gender differences in COVID-19 Conspiracy theory beliefs. *Politics & Gender*, 16(4), 1009–1018. Doi:10.1017/S1743923X20000409.
- Dagnall N, Drinkwater K, Parker A, Denovan A, & Parton, M. (2015). Conspiracy theory and cognitive style: a worldview. *Front. Psychol.* 6(206). Doi: 10.3389/fpsyg.2015.00206.
- Eagleton, T. (2000). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Euronews (2021, Şubat 15). Koronavirüs ile ilgili komplo teorileri nasıl yayıldı? İddialar neye dayandırılıyor?. *Euronews*. Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2021/02/15/koronavirus-ile-ilgili-komplo-teorileri-nasil-yayildi-iddialar-neye-dayandiriliyor>
- Glukhovsky, D. (2020a). *Metro 2033*. (D. Banoğlu, Çev.). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Glukhovsky, D. (2020b). *Metro 2034*. (D. Banoğlu, Çev.). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Glukhovsky, D. (2020c). *Metro 2035*. (Z. Huseynova, Çev.). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Glukhovsky, D. (2021). *Metro triloji*. (D. Banoğlu, D. Aslan, Z. Huseynova, Çev.). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Heywood, A. (2011). *Siyasi ideolojiler*. (Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan & A. K. Bayram, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (2002). Leviatan'dan seçme parçalar. Mete Tunçay (Der.) *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi* içinde (s.201–251). İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yayınları.
- Kapani, M. (2018). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Tarcan Matbaası.
- Mannheim, K. (2004) *İdeoloji ve ütopya*. (M. Okyayuz, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- More, T. (2020). *Ütopya*. (S. Eyüboğlu, V. Günyol, M. Urgan, Çev.) (Mina Urgan'ın İncelemesiyle). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örs, H. Birsen. (2016). İdeoloji: Karmaşık dünyayı anlaşılır kılmak. H. Birsen Örs (ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde (s.3–45). İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yayınları.
- Özgüden, M. (2015). “...bir Gramsci okuması” *Hegemonya ve politik toplum*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Platon. (1999). *Devlet*, (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yurdigül, Y., İspir, N., & Yurdigül, A. (2015). Ötekinin inşa edildiği sorunlu bir alan olarak Oscar ödül törenleri (85. Akademi Ödülleri ve “Argo” Filmi Örneği). *Atatürk İletişim Dergisi*, (9), 1–12.
- Wolf-Meyer, M. J. (2004). Apocalypse, ideology, America: Science fiction and the myth of the post-apocalyptic everyday. *Rhizomes: Cultural Studies in Emerging Knowledge*. (Issue 8). Retrieved from <http://www.rhizomes.net/issue8/wolfmeyer.htm>.
- Zizek, S. (2010). From democracy to divine violence. In G. Agamben (Ed.), *Democracy in what state?* (pp. 100–120). New York, NY: Columbia University Press. [Google Scholar]

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir. Çalışma, Etik Beyan raporu gerektirmemektedir.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editörlere teşekkür ederim.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study. The study does not require a Statement of Ethics report.

Acknowledgement : We would like to thank the referees and editorial board who contributed to the study during the publication process.
